

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษา เรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนเขตอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1 ในด้านการประพฤติปฏิบัติตนและด้านการอบรมสั่งสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ พระสังฆาธิการทั้งหมดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำนวน 47 รูป ผู้อำนวยการสถานศึกษา โรงเรียนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1 จำนวน 24 คน เครื่องมือที่ใช้ในการการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียน มีอยู่ 2 ตอน ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม แยกเป็น 2 ส่วน คือพระสังฆาธิการได้แก่ อายุ ระดับการศึกษาทางโลก ระดับการศึกษาทางธรรม ตำแหน่งในวัด จำนวนพรรษา และผู้อำนวยการสถานศึกษา ได้แก่ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (check – list) ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของพระสังฆาธิการและผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียน มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ จำนวน 40 ข้อ วิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ได้เท่ากับ .9438 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้ค่าสถิติ ความถี่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าคะแนนเฉลี่ย (mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation)

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัย เรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนเขตอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1 โดยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

ด้านเพศ ผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1 ที่ตอบแบบสอบถามเป็นผู้ชาย จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 87.50 เป็นผู้หญิง จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 12.50

ด้านอายุ ผู้บริหารสถานศึกษา ไม่พบผู้ตอบแบบสอบถามที่อายุต่ำกว่า 30 ปี มีผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุระหว่าง 30 – 39 ปี จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 8.30 มีอายุระหว่าง 40 – 49 ปี จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 25.00 และอายุ 50 ปีขึ้นไป จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 66.70

ด้านวุฒิการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ไม่พบผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรี มีผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิปริญญาตรีหรือเทียบเท่า จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 41.70 และมีวุฒิสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 58.30

ด้านตำแหน่ง พระสังฆาธิการ ที่ตอบแบบสอบถาม มีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส จำนวน 39 รูป คิดเป็นร้อยละ 83.00 เป็นรักษาราชการเจ้าอาวาส จำนวน 8 รูป คิดเป็นร้อยละ 17.00

ด้านจำนวนพรรษา พระสังฆาธิการ มีพรรษาระหว่าง 5 – 10 พรรษา จำนวน 8 รูป คิดเป็นร้อยละ 17.00 มีพรรษาระหว่าง 11 – 20 พรรษา จำนวน 14 รูป คิดเป็นร้อยละ 29.80 มีพรรษาระหว่าง 21 – 30 พรรษา จำนวน 13 รูป คิดเป็นร้อยละ 27.70 มีพรรษาระหว่าง 31 -50 พรรษา จำนวน 9 รูป คิดเป็นร้อยละ 19.10 และมีพรรษา 50 พรรษาขึ้นไป จำนวน 3 รูป คิดเป็นร้อยละ 6.40

ด้านอายุ พระสังฆาธิการ มีอายุต่ำกว่า 30 ปี จำนวน 1 รูป คิดเป็นร้อยละ 2.10 มีอายุระหว่าง 30 – 39 ปี จำนวน 8 รูป คิดเป็นร้อยละ 17.00 มีอายุระหว่าง 40 – 49 ปี จำนวน 17 รูป คิดเป็นร้อยละ 36.20 มีอายุ 50 ปีขึ้นไป จำนวน 21 รูป คิดเป็นร้อยละ 44.70

ด้านระดับการศึกษาทางโลก พระสังฆาธิการ ผู้ตอบแบบสอบถามมีวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 41 รูป คิดเป็นร้อยละ 87.20 มีวุฒิปริญญาตรีหรือเทียบเท่า จำนวน 5 รูป คิดเป็นร้อยละ 10.60 และมีวุฒิสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 1 รูป คิดเป็นร้อยละ 2.10

ด้านระดับการศึกษาทางธรรม พระสังฆาธิการ ผู้ตอบแบบสอบถามไม่มีวุฒิการศึกษาทางธรรม จำนวน 3 รูป คิดเป็นร้อยละ 6.40 มีการศึกษาระดับนักธรรม จำนวน 44 รูป จำแนกเป็นนักธรรมตรี จำนวน 6 รูป คิดเป็นร้อยละ 12.70 นักธรรมโท จำนวน 13 รูป คิดเป็นร้อยละ 27.70 นักธรรมเอก จำนวน 25 รูป คิดเป็นร้อยละ 53.20 ระดับเปรียญการศึกษา ไม่มีผู้ตอบ

ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความคิดเห็นของพระสังฆาธิการ และผู้บริหารสถานศึกษาความคิดเห็นของพระสังฆาธิการ และผู้บริหารสถานศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติตามบทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนเขตอำเภอเมืองจังหวัดสระบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 1 แบ่งเป็น 2 ด้าน คือ

ก. ด้านการประพฤติปฏิบัติตน

ข. ด้านการอบรมสั่งสอนพระพุทธศาสนา

ก. ด้านการประพฤติปฏิบัติตน พบว่า โดยภาพรวมค่าเฉลี่ยการปฏิบัติตามบทาของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียน ด้านการประพฤติปฏิบัติตน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาตามรายกลุ่ม พบว่า ทั้งพระสังฆาธิการและผู้บริหารสถานศึกษาเห็นว่าอยู่ในระดับมาก ทั้ง 2 กลุ่ม จำแนก ดังนี้

1. ด้านการประพฤติปฏิบัติต่อตนเอง พบว่า โดยภาพรวมค่าเฉลี่ยด้านการประพฤติปฏิบัติต่อตนเองของพระสังฆาธิการและผู้บริหารสถานศึกษา ในการปฏิบัติตามบทาของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทั้ง 4 ข้อ คือ การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใสของนักเรียน การปฏิบัติตนให้เป็นที่ยิ่งของนักเรียน การปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียน และการปฏิบัติกิจวัตรของพระสงฆ์อย่างสม่ำเสมอ

2. ด้านการประพฤติปฏิบัติต่อประชาชน พบว่า โดยภาพรวมค่าเฉลี่ยด้านการประพฤติปฏิบัติต่อตนเองของพระสังฆาธิการและผู้บริหารสถานศึกษา ในการปฏิบัติตามบทาของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทั้ง 4 ข้อ คือ การสงเคราะห์ประชาชนด้านจิตใจ การส่งเสริมให้ประชาชนทำบุญทำกุศล การมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน และการทำหน้าที่อบรมสั่งสอนประชาชน

ข. ด้านการอบรมสั่งสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน จำแนกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ด้านการอบรมสั่งสอน และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า โดยภาพรวมค่าเฉลี่ยการปฏิบัติตามบทาของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาตามรายกลุ่ม พบว่า ทั้งพระสังฆาธิการและผู้บริหารสถานศึกษาเห็นว่าอยู่ในระดับมากทั้ง 2 กลุ่ม จำแนกตามรายกลุ่ม ดังนี้

1. ด้านการอบรมสั่งสอน พบว่า โดยภาพรวมค่าเฉลี่ยการปฏิบัติตามบทาของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียน ด้านการการอบรมสั่งสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาตามรายข้อ ด้านหลักสูตร วิธีการสอน และการประเมินผล พบว่า

1.1 ด้านหลักสูตร โดยรวมความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในข้อย่อยแล้ว พบว่า มีระดับมาก 2 ข้อ คือ การนำเนื้อหาด้านพระพุทธศาสนาไปใช้สอน และเสนอแนะในการพัฒนาหลักสูตร ระดับปานกลาง 2 ข้อ คือ มีส่วนร่วมวิเคราะห์หลักสูตรและร่วมพัฒนาหลักสูตร

1.2 ด้านวิธีการสอน โดยรวมความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในข้อ
ย่อย พบว่า ระดับมากมี 2 ข้อ คือ นำการวิธีสอนที่หลากหลายมาใช้สอน และจัดกิจกรรมเน้นที่คนดี
คนเก่ง และมีความสุข ระดับปานกลาง 2 ข้อ คือ ชีตนักเรียนเป็นสำคัญและนำสื่อใช้ในการจัด
การเรียนการสอน

1.3 ด้านการวัดและประเมินผล โดยรวมความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
เมื่อพิจารณาในข้อย่อยอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ ทั้งการใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่หลากหลาย
นักเรียนมีส่วนร่วม วัดผลก่อนเรียนและหลังเรียน วัดโดยยึดจุดประสงค์ของหลักสูตร

2. ด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา พบว่า โดยภาพรวมค่าเฉลี่ยการปฏิบัติตาม
บทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในโรงเรียน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณา
ตามรายชื่อ ด้านการให้คำแนะนำ การให้คำปรึกษา การสนทนาธรรม การตอบปัญหาข้อข้องใจ และ
การแสดงธรรม พบว่า

2.1 ด้านการให้คำแนะนำ โดยรวมความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณา
ในข้อย่อยแล้ว พบว่า มีระดับมาก ทุกข้อ คือ นักเรียนกล้าแสดงออกในสิ่งที่ดี การจัดกิจกรรมด้าน
คุณธรรมจริยธรรมกับทางโรงเรียน นักเรียนนำหลักพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวัน และการ
จัดกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมกับทางโรงเรียน

2.2 ด้านการให้คำปรึกษา โดยรวมความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อ
พิจารณาในข้อย่อย พบว่า มีระดับมาก ทุกข้อ

2.3 ด้านการสนทนาธรรม โดยรวมความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อ
พิจารณาในข้อย่อยอยู่ในระดับมีระดับมาก ทุกข้อ

2.4 ด้านการตอบปัญหาข้อข้องใจ โดยรวมความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อ
พิจารณาในข้อย่อยอยู่ในระดับมาก 3 ข้อ คือ การเปิดให้นักเรียนซักถาม การให้นักเรียนนำหลัก
พระพุทธศาสนาไปใช้ในการแก้ปัญหา และ ร่วมมือกับทางโรงเรียนแก้ไขปัญหานักเรียน ระดับ
ปานกลาง 1 ข้อ คือ ให้โรงเรียนจัดตั้งคูให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น

2.5 ด้านการแสดงธรรม โดยรวมความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาใน
ข้อย่อยอยู่ในระดับมาก 3 ข้อ คือ การแสดงธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาทุกครั้ง
นักเรียนมีส่วนร่วมในการสนทนาและตอบปัญหา และนำเนื้อหาวิชาที่สอนมาแสดงธรรมกับ
นักเรียน ระดับปานกลาง 1 ข้อ คือ การจัดทำเอกสารเผยแพร่ข้อธรรมแก่นักเรียน

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลบทบาทพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียน พบว่า ค่าเฉลี่ยการปฏิบัติตามบทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาตามรายด้าน พบว่า ด้านการประพฤติปฏิบัติตน มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าด้านการอบรมสั่งสอนพระพุทธศาสนา

อภิปรายผล

จากการศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนเขตอำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระบุรี เขต 1 จากผลการวิจัย พบว่า

1. ด้านการประพฤติปฏิบัติต่อตนเอง และด้านการประพฤติปฏิบัติต่อประชาชน ของพระสังฆาธิการ ในเรื่องการปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใสต่อนักเรียนและประชาชนทั่วไป การปฏิบัติตนให้เป็นที่พึงของนักเรียนและประชาชน การปฏิบัติตนเป็นที่ยอมรับที่ดีของนักเรียนและประชาชน และการปฏิบัติของพระสงฆ์อย่างสม่ำเสมอ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์กลางรวมจิตใจของคนไทย เป็นที่เคารพของประชาชนทั่วไป และที่สำคัญที่สุด คือ ความรู้สึกว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆ ทุกอย่างเหนือกว่าประชาชนทั่วไป สามารถเป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้าน เป็นที่พึ่งทางจิตใจและช่วยแก้ปัญหาส่วนตัวและปัญหาสังคม ระหว่างสมาชิกในสังคมด้วยกัน (จำนง อธิวัฒน์สิทธิ์, 2525 : 145 -152) และนอกจากนั้นพระสงฆ์ยังให้การสงเคราะห์ประชาชนด้านจิตใจด้านการส่งเสริมให้ประชาชนทำบุญทำกุศล ด้านการสั่งสอนประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับ พระศรีวิสุทธิ โมลี. (2516 : 58) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในด้านการสงเคราะห์ประชาชนไว้ว่า งานสงเคราะห์ที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรง คือ งานสงเคราะห์จิตใจเป็นหลัก และจงใจให้ผู้อื่นกระทำหรือนำสิ่งของมาบริจาคแบ่งปัน
2. ด้านการอบรมสั่งสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน แบ่งเป็น

2.1 การให้คำแนะนำ จากผลการวิจัย พบว่า การให้คำแนะนำของพระสงฆ์ในการจัดกิจกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรม การนำพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวัน และการเข้าค่ายคุณธรรม มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะเหตุว่า ในปัจจุบันนี้กระทรวงศึกษาธิการได้ขอความอนุเคราะห์จากวัดที่อยู่ในท้องถิ่นที่มีพระสงฆ์หรือพระสังฆาธิการที่มีความรู้ทั้งในทางธรรม และทางโลกเข้ามาสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนซึ่งเป็นช่องทางหนึ่งที่พระสังฆาธิการและพระสงฆ์ในวัดได้มีโอกาสเข้ามาอบรมสั่งสอนพระพุทธศาสนา และให้คำแนะนำแก่บุตรหลานในโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ พระราชวรมุณี (ป.อ.ปยุตโต) (2527 : 205 – 206) ได้กล่าวไว้ว่า

วัดเป็นสถานที่สำหรับชาวบ้าน ส่งกุลบุตรมารับใช้พระ รับการอบรมสั่งสอนจากพระ ศึกษาเล่าเรียนจากพระ

2.2 การให้คำปรึกษา จากผลการวิจัย พบว่า การให้คำปรึกษาในการเรียนวิชาพุทธศาสนา ด้านจิตใจ ด้านการแก้ปัญหา ด้านคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดขึ้นกับนักเรียน พระสงฆ์มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ส่วนการให้คำปรึกษาทั้งในและนอกเวลาเรียนนั้นก็อยู่ในระดับมากเช่นกัน ที่เป็นเช่นนี้ อาจจะเป็นเพราะเหตุว่า พระสงฆ์มีโอกาสได้สอนพุทธศาสนาในโรงเรียนอยู่แล้ว จึงได้สอดแทรกการให้คำปรึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมให้กับนักเรียนอย่างสม่ำเสมอทั้งในและนอกเวลาเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ จักรพงษ์ ปรางวิเศษ (2541 : 11) ได้กล่าวไว้ว่าพระสงฆ์มีบทบาทอยู่ไม่น้อยในสังคมไทย เช่น การสนองงานของรัฐ ของกระทรวงศึกษาธิการ และวัดมีบทบาทตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มี 6 ประการ แต่ที่สำคัญ คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา (กรมการศาสนา, 2544 : 24) นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับ พระศรีวิสุทธิ โมลี (2516 : 58) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการให้คำปรึกษาด้านต่างๆ เช่น ด้านวิชาการ ซึ่งช่องทางแนะให้มีความคิดริเริ่ม

2.3 การสนทนาธรรม จากผลการวิจัย พบว่า การสนทนาธรรมเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักเรียน การนำหลักของพระพุทธศาสนามาสนาสนธรรมกับนักเรียน การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับธรรมะ และการเป็นวิทยากรในการอบรมนักเรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม พระสงฆ์มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อ ที่เป็นเช่นนี้ อาจจะเป็นเพราะเหตุว่าพระสงฆ์ที่ทำการสอนพุทธศาสนาในโรงเรียนใช้วิธีการสอนแบบใหม่ คือ สอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงมีการสนทนาธรรม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่าง ๆ ได้อย่างมากมาย จะแตกต่างกับการสั่งสอนสนทนาธรรมที่วัดที่ต้องมีขั้นตอนมากมาย ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาสนธิ์ สันติกโร (2545, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายนเถระ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า การเผยแผ่ศาสนาได้ใช้วิธีสอน 4 อย่าง คือ สันทสนา สมาทปนา สมุตเตชนา และสัมปหังสนา พร้อมทั้งใช้รูปแบบการสอนอีก 4 อย่าง คือ แบบสากัจฉา หรือสนทนาธรรม แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และการวางกฎระเบียบโดยอธิบายพุทธพจน์อย่างละเอียด เพื่อถ่ายทอดแก่ภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไป นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ พระมหาบุญเลิศ ธรรมทัสสี (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของหลวงพ่อกุณ ปริสุทธิ พบว่า หลวงพ่อใช้ในการเผยแผ่บ่อยที่สุด คือ การสนทนาธรรม และการตอบคำถาม

2.4 การตอบปัญหาข้อข้อใจ จากผลการวิจัย พบว่า การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ซักถามเป็นประจำ การส่งเสริมให้นักเรียนนำหลักธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหา การเสนอแนะให้โรงเรียนจัดตั้งคู่เพื่อให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นและปัญหาต่างๆ และการร่วมมือกับทางโรงเรียนในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักเรียน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อ ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะเหตุว่า พระสงฆ์ได้มีโอกาสเป็น “ครูพระ” จึงมีโอกาสอยู่ใกล้กับนักเรียนโดยตลอด

และขณะเดียวกันก็ได้มองเห็นข้อบกพร่องของโรงเรียนว่าควรมีแนวทางในการแก้ปัญหานักเรียนอย่างไรบ้าง ซึ่งสอดคล้องกับ พระศรีวิสุทธิโมลี (2516 : 58) ได้กล่าวไว้ว่า งานสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ทำได้โดยตรง คือ งานสงเคราะห์จิตใจให้เป็นหลักที่พระสงฆ์ปฏิบัติอยู่ คือ การให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาปัญหาชีวิตต่างๆ การเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจ ให้การบำรุงขวัญ การประกอบพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งบรรเทาปัญหา และข้อข้อใจลงได้

2.5 การแสดงธรรม จากผลการวิจัย พบว่า การแสดงธรรมให้กับนักเรียนเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา การให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการสนทนาธรรม การตอบข้อปัญหาในระหว่างแสดงธรรม การนำเนื้อหาวิชาที่สอนมาแสดงธรรมกับนักเรียน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะเหตุว่า ในวันสำคัญทางพุทธศาสนา โรงเรียนได้นิมนต์พระมาแสดงธรรมให้นักเรียนได้ฟัง และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีโอกาสซักถาม และสนทนาธรรม ปัญหาธรรมต่างๆ ที่นักเรียนพบในชีวิตประจำวัน ซึ่งสอดคล้องกับ คณินันต์ย์ จันทบุตร (2532 : 52 – 56) ได้กล่าวไว้พอสรุปได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ การแสดงธรรม เทศนาอบรมเพื่อสั่งสอนบุตรหลาน ประชาชน การจัดการศาสนศึกษาให้แก่เด็กและประชาชนให้มีหลักธรรมเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ส่วนการจัดทำเอกสารเผยแพร่ให้กับนักเรียนนั้น มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ที่เป็นเช่นนี้ เพราะเหตุว่า พระสงฆ์ ขาดอุปกรณ์ต่างๆ ในการจัดทำสื่อเอกสารเผยแพร่

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. ควรมีการอบรมพระสงฆ์ในเรื่อง หลักวิธีสอน และการประเมินผล เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น
2. จากข้อมูลเบื้องต้น เช่น การศึกษาของพระสงฆ์ในทางโลก ทางธรรม พบว่า มีการศึกษาดำกว่าปริญญาตรีอยู่เป็นจำนวนมาก ควรให้โอกาสพระสงฆ์ได้ศึกษาในทางโลกมากขึ้น
3. ควรให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมในกิจกรรมในด้านต่างๆ ของโรงเรียนให้มากขึ้น

4. ควรมีการจัดประชุม อบรม สัมมนาพระสังฆาธิการเพื่อให้ความรู้และความเข้าใจในการจัดการศึกษาของโรงเรียนและสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในด้านอื่น ๆ เช่น บทบาทด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านสาธารณะสงเคราะห์
2. ควรมีการศึกษาปัจจัยในการส่งเสริมสถานศึกษาของพระสังฆาธิการ
3. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานศึกษาของพระสงฆ์ในชุมชน